

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.11>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ РЕПРОДУКТИВНОГО ВИБОРУ ОСОБИ

Лебедєва Ю.В.,

*аспірант Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України,
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Лебедєва Ю.В. Конституційно-правове забезпечення свободи репродуктивного вибору особи.

У статті здійснено дослідження конституційно-правового регулювання свободи репродуктивного вибору, як одного з фундаментальних репродуктивних прав людини. Встановлено, що формування власної концепції репродуктивних прав в рамках Конституції України та галузевого законодавства є значущим у зв'язку із загальною демографічною ситуацією в Україні та розвитком правовідносин, що виникають при реалізації особою свого репродуктивного права. Акцентовано увагу на тому, що у забезпеченні реалізації репродуктивних прав нагальним є визнання громадських організацій активними суб'єктами політичного, соціального та економічного життя, їх права брати участь у формуванні політики у сфері репродуктології, охорони здоров'я, планування сім'ї. Зазначається, що зміст свободи репродуктивного вибору втілюється не лише у повазі до репродуктивної автономії людини, а й у дієвих напрямках державного регулювання. Наголошено, що законодавство України з питань регулювання правовідносин у репродуктивній сфері вимагає удосконалення у зв'язку з відсутністю закону, що регулював би підстави і порядок застосування репродуктивних технологій, принципи, якими мають керуватися при їх застосуванні, особливості здійснення державної політики у сфері народонаселення тощо. Автор робить висновок, що основними напрямками державного регулювання в аспекті забезпечення свободи репродуктивного вибору мають стати: розробка та вдосконалення законодавства у галузі охорони здоров'я; розвиток системи охорони репродуктивного здоров'я; формування та вдосконалення законодавства у сфері репродуктивного здоров'я особи; залучення громадських організацій до інформаційної та просвітницької діяльності, спрямованої на вирішення проблем охорони репродуктивного здоров'я; підтримка сімей, які мають дітей; надання психолого-правової допомоги особам у реалізації ними своїх репродуктивних прав; підтримка державою наукових досліджень у галузі репродук-

тивного здоров'я; підготовка кадрів у сфері охорони репродуктивного здоров'я та захисту прав осіб на відтворення відповідно до міжнародних стандартів; формування самосвідомого ставлення до народження дитини; підтримка сімей, які мають дітей; забезпечення доступності послуг з планування сім'ї та надання медичних послуг, у тому числі з використанням допоміжної репродуктології.

Ключові слова: репродуктивні права, репродуктивна свобода, вільний репродуктивний вибір, свобода репродуктивного вибору, репродуктивна автономія.

Lebedieva Y.V. Constitutional and legal provision of a person's freedom of reproductive choice.

The article examines the constitutional and legal regulation of freedom of reproductive choice, as one of the fundamental reproductive rights of a person. It has been established that the formation of one's own concept of reproductive rights within the framework of the Constitution of Ukraine and industry legislation is significant in connection with the general demographic situation in Ukraine and the development of legal relations that arise when a person exercises their reproductive rights. Attention is focused on the fact that in ensuring the realization of reproductive rights, it is urgent to recognize public organizations as active subjects of political, social and economic life, their right to participate in the formation of policy in the field of reproduction, health care, and family planning. It is noted that the content of freedom of reproductive choice is embodied not only in respect for the reproductive autonomy of a person, but also in effective directions of state regulation. It is emphasized that the legislation of Ukraine on the regulation of legal relations in the reproductive sphere requires improvement in connection with the absence of a law that would regulate the grounds and procedure for the use of reproductive technologies, the principles that should be guided by their application, the specifics of the implementation of state policy in the sphere of population, etc. The authors conclude that the

main directions of state regulation in the aspect of ensuring freedom of reproductive choice should be: development and improvement of legislation in the field of health care; development of the reproductive health care system; formation and improvement of legislation in the field of reproductive health; involvement of public organizations in informational and educational activities aimed at solving problems of reproductive health protection; support for families with children; provision of psychological and legal assistance to individuals in exercising their reproductive rights; state support for scientific research in the field of reproductive health; training of personnel in the field of reproductive health protection and protection of the rights of individuals to reproduction in accordance with international standards; formation of a self-conscious attitude towards the birth of a child; support for families with children; ensuring the availability of family planning services and the provision of medical services, including the use of assisted reproduction.

Key words: reproductive rights, reproductive freedom, free reproductive choice, freedom of reproductive choice, reproductive autonomy.

Постановка проблеми. Формування власної концепції репродуктивних прав в рамках Конституції України та галузевого законодавства є значущим у зв'язку із загальною демографічною ситуацією в Україні, стрімким розвитком медичних технологій та правовідносин, що виникають при реалізації особою свого репродуктивного права. Конституційний аспект репродуктивних прав, зокрема, права на свободу репродуктивного вибору, переводить їх в іншу площину правового регулювання. Це означає, що вони потребують спеціального механізму регулювання та реалізації, отримують конституційний захист. Таким чином, на державу має бути покладено обов'язок їх юридичного забезпечення та встановлення необхідних гарантій їх реалізації у галузевому законодавстві. Утім, сьогочасне конституційно-правове регулювання свободи репродуктивного вибору в Україні, як одного з репродуктивних прав людини, потребує удосконалення. Зокрема, доцільним є звернути увагу на: встановлення медичних протипоказань при застосуванні репродуктивних технологій; ліцензування закладів репродуктивної медицини; наявність вікового обмеження для жінок, що планують стати сурогатними матерями; передбачення істотних умов договорів про сурогатне материнство; порядок переміщення статевих клітин, ембріонів і тканин; встановлення необхідних вимог до осіб, що бажають скористатися репродуктивними технологіями; необхідність регламентації користування іноземцями послугами репродуктології на території України тощо. Тому дослідження конституційно-правового регулювання свободи репродуктивного вибору, як одного з фундаментальних

репродуктивних прав людини, вбачається актуальним у світлі удосконалення правової регламентації вказаного інституту.

Стан дослідження. Окремі аспекти репродуктивних прав людини є предметом наукових інтересів широкого кола дослідників, серед яких М. Громовчук, О. Дашковська, А. Дутко, М. Заболотна, Л. Наливайко, О. Саєнко, Ю. Турянський, В. Чечерський та інші. Утім, необхідність удосконалення інституту репродуктивних прав людини в Україні обумовлює необхідність дослідження конституційно-правового забезпечення свободи репродуктивного вибору особи.

Виклад основного матеріалу. Тенденцією розвитку прав і свобод людини як певного правового інституту є їх поступове розширення за рахунок включення до переліку прав і свобод людини нових соціальних можливостей. Права і свободи людини і громадянина є критерієм розвитку особи як суб'єкта права, показником рівня правових можливостей людини, а тому й її правової гідності та культури. Вони є правовим надбанням людини в тому розумінні, що не даруються державою, а здобуваються – на протигагу авторитарним чи патерналістським запитам влади [1]. Зокрема, результатом розширення вказаного правового інституту є репродуктивні права, що належать до індивідуальних прав і свобод людини, визнаються основними, фундаментальними, такими, з положень яких отримують розвиток інші права та свободи.

Репродуктивні права людини є невід'ємними і регламентуються положеннями міжнародного та національного законодавства. До них, зокрема, належать право особи на свободу репродуктивного вибору; право на планування сім'ї; право на охорону репродуктивного здоров'я; право на здійснення абортів; право на штучне запліднення; право на контроль народжуваності; право на планування сім'ї; право на використання контрацепції; право на сурогатне материнство; право на інформацію щодо власного здоров'я та щодо питань репродуктивного здоров'я; право не зазнавати репродуктивного насильства; право на свободу від дій, які можуть завдавати шкоди особі, в тому числі від традицій та практик, які завдають шкоди репродуктивному здоров'ю тощо [2].

Свобода репродуктивного вибору людини належить до соматичних репродуктивних прав і передбачає можливість особи виключно за власним волевиявленням приймати відповідальне рішення щодо кількості своїх дітей, інтервалів та часу їх народження; здатність мати у своєму розпорядженні необхідну інформацію, засоби та реальну здатність на досягнення максимально високого рівня репродуктивного здоров'я тощо.

Варто акцентувати увагу на тому, що цінність всіх без винятку прав людини полягає у можливості їх повноцінної реалізації.

Так, забезпечення, передбачає утвердження, реальну здатність реалізації, охорону, захист та поновлення свободи репродуктивного вибору особи. За цих обставин, утвердження окреслює регламентацію свободи репродуктивного вибору у системі нормативно-правових актів; створення умов визначає формування найбільш сприятливих умов для фактичного втілення свободи репродуктивного вибору у політичній, економічній, соціальній, духовній, релігійній та інших сферах; під реальною здатністю реалізації необхідно розуміти фактичне втілення свободи репродуктивного вибору у суспільних відносинах; охорона передбачає усунення перешкод реалізації свободи репродуктивного вибору; захист свободи репродуктивного вибору має місце у випадках порушення останньої і передбачає притягнення осіб, що його скоїли до відповідальності; відтворення передбачає поновлення здатності особи реалізувати свободу репродуктивного вибору (у теоретичній та практичній площині).

Отож, механізмом реалізації свободи репродуктивного вибору є, перш за все, законодавчо передбачена можливість її здійснення, а у разі зазіхань або порушень – можливість скористатися правом на її охорону чи захист від можливих посягань.

Втілення права, зокрема реалізація особою своїх репродуктивних прав залежить від безлічі різноманітних за характером чинників, кожен із яких виступає гарантією відповідного права. З урахуванням диференціації чинників, стосовно процесу реалізації права особи вони виступають умовами, засобами, способами, прийомами і методами правильного його здійснення. І хоча ці чинники є різноманітними, процеси реалізації права, його захисту та поновлення першочергово базуються на положеннях Конституції України.

Так, що свобода репродуктивного вибору перебуває у тісному взаємозв'язку з правом на свободу. Так, відповідно до ст. 23 Конституції України "кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості" [3]. Таким чином, сучасне конституційно-правове вчення про свободу виявляється у можливості робити все, що не порушує прав і свобод інших осіб.

Положення Конституції України дають підставу зробити висновки про те, що особа є вільною від народження і ніхто не має права відчужити її природні права; межі свободи можуть бути визначені лише законом, який є мірою цієї свободи.

Свобода особистості має складну структуру і складається з індивідуальної (особистої), політичної, економічної, соціальної та культурної свободи. Кожен із названих елементів має власну специфіку і реалізується у певній сфері людського

буття [4]. Можна припустити, що право кожної людини на вільний репродуктивний вибір є елементом індивідуальної (особистої) свободи та наповнює її новим змістом. Зазначимо, що істотна особливість права на репродуктивну свободу полягає в тому, що ця сфера людського життя не може підлягати державному регулюванню, тобто втручання держави у наведене репродуктивне право є неможливим.

Таким чином, кожна особа в праві самостійно приймати рішення про народження дітей, про їх кількість, про інтервали між їх народженням тощо. Безперечно, втручання в цю сферу людського життя було б грубим порушенням основних (особистих) прав людини.

Право на репродуктивну свободу перебуває також у взаємозв'язку з низкою інших конституційних прав і свобод. Доцільно зазначити, що у зміст свободи репродуктивного вибору входить право особи самостійно вирішувати питання про народження дитини без будь-якого насильства. У зв'язку з цим, є неприпустимим встановлення законодавчої заборони на переривання вагітності (або навпаки, примусу до переривання вагітності), обмежень щодо кількості дітей, проміжків та часу їх народження тощо. Важливим аспектом змісту гідності людини, права на свободу та особисту недоторканість особи, права особи не зазнавати втручання в її особисте і сімейне життя є відсутність примусу з боку будь-яких осіб, у тому числі і з боку держави в цілому.

Зазначимо, що до конституційно-правових гарантій прав і свобод особи належать нормативно-правові, інституційні та процесуальні гарантії. Нормативно-правовими гарантіями всіх елементів права на вільний репродуктивний вибір є конституційно-правові норми, що, зокрема, регламентують:

визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України);

невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини (ст. 21 Конституції України);

невичерпність прав і свобод закріплених Основним Законом України (ст. 22 Конституції України);

право на рівність у своїй гідності та правах (ст. 24 Конституції України);

право особи на повагу до її гідності (ст. 28 Конституції України);

право на свободу та особисту недоторканість особи (ст. 29 Конституції України);

право особи не зазнавати втручання в її особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32 Конституції України);

право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції України);

право на безпечне для життя і здоров'я до-
вкілля та на відшкодування завданої порушенням
цього права шкоди (ст. 50 Конституції України);

рівність прав і обов'язків кожного з подружжя
у шлюбі та сім'ї та охорону державою сім'ї, дитин-
ства, материнства і батьківства (ст. 51 Конституції
України);

судовий захист прав і свобод людини і грома-
дянина (ст. 55 Конституції України) [3].

Конституційний аспект репродуктивних прав,
зокрема, права на свободу репродуктивного ви-
бору, переводить їх в іншу площину правового
регулювання. Це означає, що вони потребують
спеціального механізму регулювання та реаліза-
ції, отримують конституційний захист. На держа-
ву має бути покладено обов'язок їх юридичного
забезпечення та встановлення необхідних гаран-
тій їх реалізації у галузевому законодавстві.

Таким чином, реалізацією статей Конституції
України відповідно стали положення:

Цивільного кодексу України (ст. 281–285 та
ін.) [5];

Сімейного кодексу України (ст. 49, 50, 123,
133 та ін.) [6];

Закону України "Основи законодавства Укра-
їни про охорону здоров'я" (ст. 48-53¹ та ін.) [7];

наказу Міністерства охорони здоров'я Укра-
їни "Про затвердження Порядку застосування до-
поміжних репродуктивних технологій в Україні"
[8];

уніфікованого клінічного протоколу первинної,
вторинної (спеціалізованої), третинної (високо-
спеціалізованої) медичної допомоги з планування
сім'ї, затвердженого наказом Міністерства охоро-
ни здоров'я України [9];

інші підзаконні нормативно-правові акти.

Аналіз наведених вище актів дозволяє зробити
наступні висновки:

Окремі підзаконні нормативно-правові акти
регламентують застосування репродуктивних
технологій, але не регулюють і не встановлюють
безпосередньо репродуктивні права особи. Тобто
репродуктивні права розглядаються через призму
медичних послуг.

На рівні закону відсутнє комплексне регулю-
вання допоміжної репродуктології, до якої нале-
жить внутрішньоматкова інсемінація, донація га-
мет та ембріонів, редукція ембріонів, сурогатне
(замінне) материнство та ін.;

Низка правових аспектів залишаються невре-
гульованими, що, у свою чергу, створює багато
проблем для реалізації особою своїх репродук-
тивних прав. Уваги потребують наступні аспекти:

встановлення медичних протипоказань при
застосуванні репродуктивних технологій;

ліцензування закладів репродуктивної меди-
цини;

наявність вікового обмеження для жінки, що
планує стати сурогатною матір'ю;

передбачення істотних умов договорів про
сурогатне материнство;

порядок переміщення статевих клітин, ембрі-
онів і тканин;

встановлення необхідних вимог до осіб, що
бажають скористатися репродуктивними техно-
логіями;

регламентація користування іноземцями по-
слугами репродуктивних технологій на території
України;

реклама у сфері репродуктології тощо [10].

В Україні суб'єктами репродуктивних техноло-
гій можуть бути, в окремих випадках, як чоловіки,
так і жінки, без обмеження сімейного статусу. Ок-
ремі обмеження, зокрема, встановлені для засто-
сування сурогатного материнства, донації гамет
та ембріонів;

Нині вдається очевидним, що право на віль-
ний репродуктивний вибір належить кожній осо-
бі, але в першу чергу жінці, оскільки саме вона
є членом суспільства, що зазнає несприятливих
наслідків та ускладнень внаслідок вагітності, які
становлять ризик для її здоров'я і навіть життя.
Для кожної жінки право на вільний репродуктив-
ний вибір та охорону репродуктивного здоров'я –
це право на свободу при прийнятті рішення щодо
реалізації своєї репродуктивної функції. Зокрема,
це питання настання бажаної вагітності та народ-
ження бажаних дітей або використання методів
контрацепції, а у разі настання незапланованої
вагітності – можливості її переривання в умовах
надання доступної, безпечної, ефективної та ви-
сококваліфікованої медичної допомоги. Це право
також включає забезпечення безпечного мате-
ринства, умов для охорони здоров'я матері та ди-
тини в період вагітності, пологів, після пологів,
умов для виживання народженої дитини, у тому
числі шляхом регулювання інтервалів між поло-
гами за допомогою засобів контрацепції або без-
печного абортів.

Нові реалії вимагають осмислення пов'язаних
із ними соціальних процесів. Це стосується і по-
няття "репродуктивної свободи" (свободи репро-
дуктивного вибору). Традиційно його пов'язують
із правом жінки мати чи не мати дітей, правом
на штучне переривання вагітності та правом на
запобігання небажаним вагітності. Однак, по-
няття репродуктивної свободи набагато ширше
і включає право на свободу, фізичну (тілесну)
недоторканність, визнання гідності особистості і
рівноправність (кореспондує до репродуктивно-
го здоров'я особи) [11]. Так, можна припустити,
що право на свободу та особисту недоторканність
включає комплекс конкретних можливостей, що
реалізуються в особистій сфері.

Отож, жінки та чоловіки є вільно діючими
суб'єктами репродуктивної поведінки і не можуть
виступати як об'єкти або засоби для проведен-
ня демографічної політики або діяльності служб

охорони здоров'я та планування сім'ї. Вони повинні мати можливість вільно та відповідально вирішувати питання про бажану кількість дітей та проміжки між їхніми народженнями. Чоловіки та жінки також мають право на захист своєї гідності, виступаючи індивідуально або як громадська організація. Це свідчить про необхідність визнання громадських організацій активними суб'єктами політичного, соціального та економічного життя, [12] їх права брати участь у формуванні політики у сфері народонаселення та охорони здоров'я, планування сім'ї.

Недостатня увага до реалізації досліджуваної свободи викликає занепокоєння в аспекті необхідності дотримання міжнародних зобов'язань та дотримання практики Європейського суду з прав людини [13]. Так, разом з іншими державами-членами ООН у рамках участі в процесі забезпечення сталого розвитку та реалізуючи Цілі сталого розвитку до 2030 року, Україна взяла на себе зобов'язання реалізувати до 2030 року національні цілі та завдання, серед яких: забезпечення загального доступу до послуг репродуктивного здоров'я та дотримання репродуктивних прав відповідно до Програми дій Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку та Пекінської платформи дій та підсумкового документа Конференцій щодо впровадження Програми та Платформи 1995 року [14]. На Україну також покладено зобов'язання із забезпечення дотримання матеріалів Міжнародної конференції з прав людини 1968 року [15], Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року [16], Конвенції про права дитини 1989 року [17], Віденської Декларації та Програми дій прийнятої на Всесвітній конференції з прав людини 1993 року [18], Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй 2000 року [19] та ін.

Утім, варто зазначити, що в чинному законодавстві наразі відсутнє визначення та регламентація обсягу дефініцій "репродуктивні права" та "свобода репродуктивного вибору". Положенням Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги з питань планування сім'ї, затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України, встановлено, що "репродуктивні права ґрунтуються на визнанні фундаментального права усіх пар і окремих осіб на здійснення самостійного і відповідального вибору щодо кількості дітей, яких вони збираються мати і часу їх народження, тривалості часових інтервалів між пологами та доступі до інформації та засобів, необхідних для реалізації такого вибору, а також на визнанні права кожного індивідуума на досягнення найвищого рівня сексуального і репродуктивного здоров'я" [9]. Важливо, що наведене визначення кореспондує положенням Програми дій Міжнародної конференції з питань

народонаселення та розвитку [18]. Так, набуття міжнародних зобов'язань у сфері репродуктивних прав означає, зокрема, визнання права чоловіків та жінок виключно за власним волевиявленням приймати відповідальне рішення щодо кількості своїх дітей, інтервалів та часу їх народження; здатність мати у своєму розпорядженні необхідну інформацію, засоби та реальну здатність на досягнення максимально високого рівня репродуктивного здоров'я та ін. Разом з тим, вважаємо негативною відсутність в Україні комплексного законодавчого регулювання у сфері репродуктивних правовідносин й те, що жоден із чинних законів не розкриває змісту дефініції "свобода репродуктивного вибору" та не регламентує порядку її реалізації.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що формування власної концепції репродуктивних прав в рамках Конституції України та галузевого законодавства є значущим у зв'язку із загальною демографічною ситуацією в Україні та розвитком правовідносин, що виникають при реалізації особою свого репродуктивного права.

У забезпеченні реалізації свободи репродуктивного вибору особи нагальними є: регламентація свободи репродуктивного вибору у системі нормативно-правових актів; формування найбільш сприятливих умов для фактичного втілення свободи репродуктивного вибору у політичній, економічній, соціальній, духовній, релігійній та інших сферах; фактичне втілення свободи репродуктивного вибору у суспільних відносинах; усунення перешкод реалізації свободи репродуктивного вибору; притягнення до відповідальності осіб винних у порушенні свободи репродуктивного вибору; поновлення здатності особи реалізувати свободу репродуктивного вибору (у теоретичній та практичній площині).

Важливо, що зміст свободи репродуктивного вибору втілюється не лише у повазі до репродуктивної автономії людини, а й у дієвих напрямках державного регулювання. Систему досліджуваного конституційно-правового інституту, зокрема, складають норми Основного Закону, що регламентують визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України); невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини (ст. 21 Конституції України); невичерпність прав і свобод закріплених Основним Законом України (ст. 22 Конституції України); право на рівність у своїй гідності та правах (ст. 24 Конституції України); право особи на повагу до її гідності (ст. 28 Конституції України); право на свободу та особисту недоторканість особи (ст. 29 Конституції України); право особи не зазнавати втручання в її особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституці-

єю України (ст. 32 Конституції України); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції України); право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50 Конституції України); рівність прав і обов'язків кожного з подружжя у шлюбі та сім'ї та охорону державою сім'ї, дитинства, материнства і батьківства (ст. 51 Конституції України); судовий захист прав і свобод людини і громадянина (ст. 55 Конституції України).

Аналіз положень, що стали реалізацією статей Конституції України, дозволяє зробити висновки, що окремі підзаконні нормативно-правові акти регламентують застосування репродуктивних технологій, але не регулюють і не встановлюють безпосередньо репродуктивні права особи (тобто репродуктивні права розглядаються через призму медичних послуг); на рівні закону відсутнє комплексне регулювання допоміжної репродуктології; суб'єктами репродуктивних технологій можуть бути, в окремих випадках, як чоловіки, так і жінки, без обмеження сімейного статусу (окремі обмеження, зокрема, встановлені для застосування сурогатного материнства, донації гамет та ембріонів); негативною відсутність в Україні комплексного законодавчого регулювання у сфері репродуктивних правовідносин й те, що жоден із чинних законів не розкриває змісту дефініції "свобода репродуктивного вибору" та не регламентує порядку її реалізації.

Також викликає занепокоєння низка неврегульованих правових аспектів, серед яких: встановлення медичних протипоказань при застосуванні репродуктивних технологій; ліцензування закладів репродуктивної медицини; наявність вікового обмеження для жінки, що планує стати сурогатною матір'ю; передбачення істотних умов договорів про сурогатне материнство; порядок переміщення статевих клітин, ембріонів і тканин; встановлення необхідних вимог до осіб, що бажають скористатися репродуктивними технологіями; регламентація користування іноземцями послугами репродуктивних технологій на території України; реклама у сфері репродуктології тощо.

Зазначимо, що законодавство України з питань регулювання правовідносин у репродуктивній сфері вимагає удосконалення. Незважаючи на наявні законопроекти, Верховна Рада України нині не прийняла закону, що регламентував би підстави та порядок застосування репродуктивних технологій, принципи, якими мають керуватися при їх застосуванні, особливості здійснення державної політики у сфері народонаселення тощо. Така правова невизначеність створює підґрунтя для зловживань, унеможливорює належне забезпечення свободи репродуктивного вибору особи.

Водночас, в умовах сьогодення, основними напрямами державного регулювання в аспекті забез-

печення свободи репродуктивного вибору мають стати: розробка та вдосконалення законодавства у галузі охорони здоров'я; розвиток системи охорони репродуктивного здоров'я; формування та вдосконалення законодавства у сфері репродуктивного здоров'я особи; залучення громадських організацій до інформаційної та просвітницької діяльності, спрямованої на вирішення проблем охорони репродуктивного здоров'я; підтримка сімей, які мають дітей; надання психолого-правової допомоги особам у реалізації ними своїх репродуктивних прав; підтримка державою наукових досліджень у галузі репродуктивного здоров'я; підготовка кадрів у сфері охорони репродуктивного здоров'я та захисту прав осіб на відтворення відповідно до міжнародних стандартів; формування самосвідомого ставлення до народження дитини; підтримка сімей, які мають дітей; забезпечення доступності послуг з планування сім'ї та надання медичних послуг, у тому числі з використанням допоміжної репродуктології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петришин О., Лук'янов Д., Максимов С. Загальна теорія держави і права. Харків : Право, 2020. 568 с.
2. Наливайко Л., Лебедева Ю. Репродуктивні права людини: міжнародні стандарти, досвід України та Литви. *European Political and Law Discourse*. 2022. Vol. 9, no. 4. P. 60–73. URL: <https://doi.org/10.46340/erpd.2022.9.4.6> (дата звернення: 19.02.2023).
3. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4234> (дата звернення: 19.02.2023).
4. Vienna declaration and programme of action : (Part 1, para. 5), adopted by the World Conference on Human Rights, Vienna, 25 June 1993 (A/CONF. 157/24 (Part 1), chap. III). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet16rev.1en.pdf>.
5. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.02.2023).
6. Сімейний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 19.02.2023).
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 19.02.2023).
8. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в

- Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 19.02.2023).
9. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги з питань планування сім'ї. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0059282-14#Text>.
 10. Nalyvaiko L., Lebedieva Y. Human reproductive rights: international standards, experience of Ukraine and Lithuania : монографія. *Modern scientific strategies of development*, 2022. URL: <https://doi.org/10.51587/9781-7364-13395-2022-008-318-336>.
 11. United Nations Sustainable Development Summit 2015. *Sustainable Development Knowledge Platform*. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>.
 12. Наливайко Л., Савченко О. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади : монографія. Київ : Хай Тек Прес, 2017. 276 с. URL: [https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2982/1/Наливайко%20Л.Р._Савченко%20О.В._монографія_2017\(1\).pdf](https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2982/1/Наливайко%20Л.Р._Савченко%20О.В._монографія_2017(1).pdf).
 13. Place of court precedent in the system of law of the European Union and in the system of law of Ukraine / V. Beschastnyi et al. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22, no. 6. P. 1–6. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Place-of-court-precedent-in-the-system-of-law-of-the-European-Union-and-in-the-system-of-law-of-ukraine-1544-0044-22-6-447.pdf>.
 14. Пекінська декларація (укр/рос). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text (date of access: 22.03.2023).
 15. Заклик Тегеранської конференції. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_900#Text (date of access: 22.03.2023).
 16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (укр/рос). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (date of access: 22.03.2023).
 17. Конвенція про права дитини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (date of access: 22.03.2023).
 18. International Conference on Population and Development (ICPD). *United Nations Population Fund*. URL: <https://www.unfpa.org/events/international-conference-population-and-development-icpd> (date of access: 22.03.2023).
 19. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621#Text (date of access: 22.03.2023).